

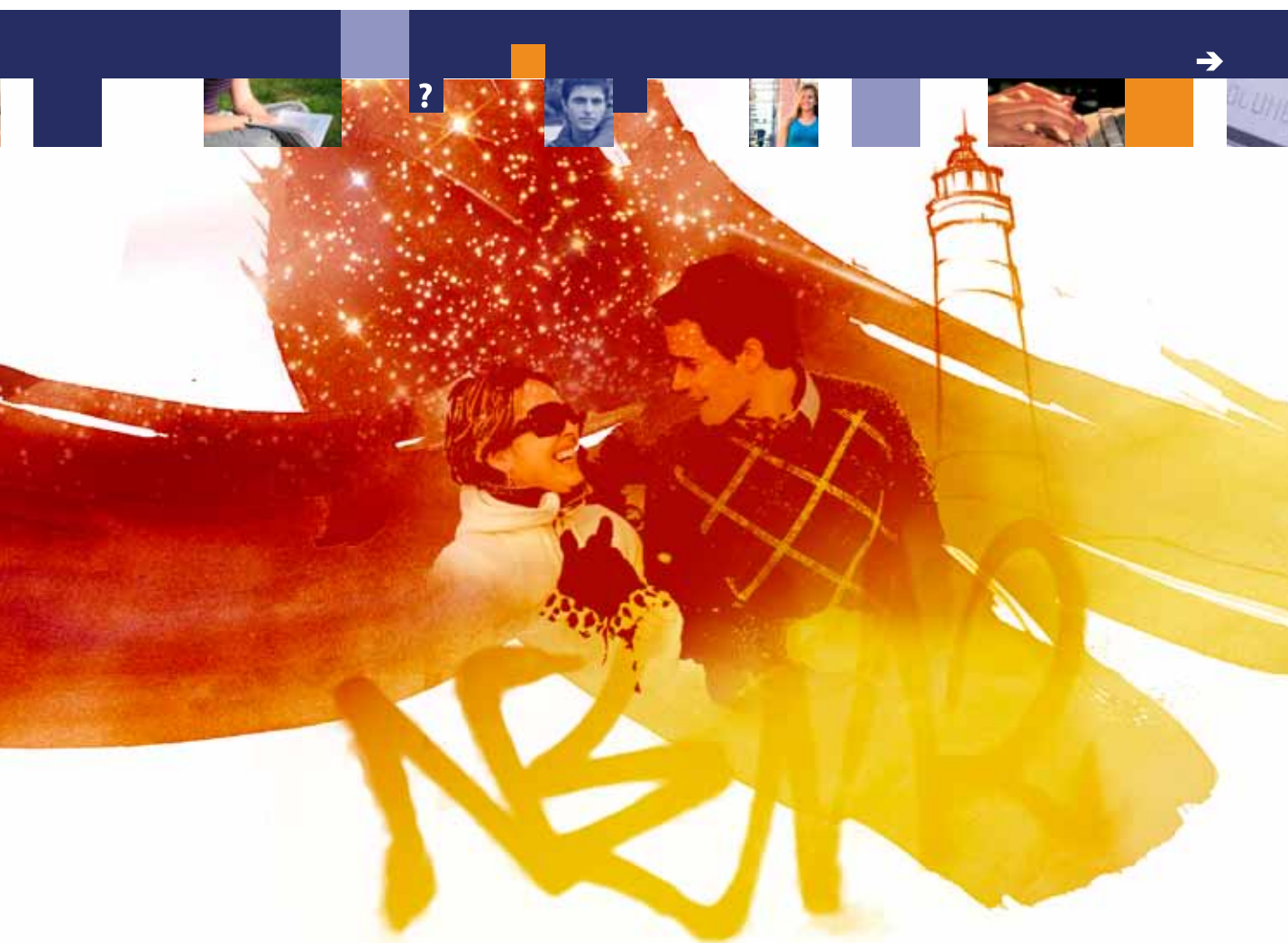


BARNE-, LIKESTILLINGS- OG
INKLUDERINGSDEPARTEMENTET

Veileder

Det magiske øyeblikket

Hvordan komme i kontakt med ungdom som sliter



FORORD

De aller fleste unge i Norge har det bra. Samtidig vet vi at det er en del ungdom som opplever utfordringer og som sliter med å mestre overgangen til et selvstendig voksenliv. Det er avgjørende at ungdom som trenger ekstra oppfølging fanges opp og gis hjelp på et tidlig tidspunkt. Dette forutsetter at det fins offentlige og frivillige aktører som ser og evner å komme i kontakt med ungdom som sliter, slik at innsats kan settes inn så tidlig som mulig.

Det er i dag en del ungdom som trenger hjelp, men som ikke selv ber om hjelp eller som unndrar seg hjelp. Manglende kontakt kan skyldes at ungdom ikke har kjennskap til de ordninger som finnes eller opplever at de offentlige systemene er vanskelige å forstå og forholde seg til. Noen ganger kan også negative erfaringer fra tidligere kontakt føre til at ungdom blir passive eller unnvikende til hjelp.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet satte høsten 2008 ned en utredningsgruppe som vurderte fremgangsmåter for å nå og etablere kontakt med ungdom som står utenfor skole og arbeidsliv. Utredningsgruppen leverte sin rapport våren 2009. Utredningsgruppen anbefaler blant annet at det legges til rette for at flere kommuner og andre offentlige aktører i større grad tar i bruk oppsøkende fremgangsmåter for å komme i kontakt med ungdom som ellers er vanskelige å nå.

Vi ønsker at dette veiledningsheftet kan bidra til at flere iverksetter arbeidsformer og tilbud som gjør det lettere å komme i kontakt med ungdom som trenger oppfølging, samt gjør det lettere for ungdom å ta kontakt. Sammen med heftet er det laget en film som belyser møtet mellom ungdom og hjelpeapparat. I filmen og veiledningsheftet legges det stor vekt på å få frem ungdommenes egne stemmer. Det er de som best kan fortelle hvilke ferdigheter og strategier som kreves og hvordan de ønsker å bli møtt. Det legges også vekt på at dette er oppgave som gjelder flere tjenester.

Veiledningsheftet er skrevet av Reidun Føllesø ved Høgskolen i Bodø på oppdrag fra Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. Hun har også hatt et faglig ansvar for filmen som er laget av News on Request.

Vi håper at veiledningsheftet og filmen kan gi kunnskap og inspirere til innsats som gjør at flere ungdom som sliter oppdages og får den hjelpen de trenger.

Lykke til!

*Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet
oktober 2010*



INNHALDSFORTEGNELSE

Forord 2

DEL 1: TEORETISK BAKGRUNN OG PRAKTISKE RAMMER 4

1.1 Innledning 4

1.2 Hva vil du finne? 4

1.3 Hvordan forstå ungdom, risiko og utsatthet? 4

Risiko og beskyttelse 7

1.4 Rettigheter og ansvar 9

Skolen 9

Oppfølgingstjenesten 10

Barneverntjenesten 10

Arbeids- og velferdsforvaltningen 10

Helsestasjons- og skolehelsetjenesten 11

Politiet 11

Utekontakter og andre oppsøkende virksomheter 12

Frivillige organisasjoner og fritidsklubber 12

DEL 2: GODE FREMGANGSMÅTER 13

2.1 Hva sier ungdommene? 14

2.2 Prinsipper for utadrettet arbeid 14

Tilgjengelighet 14

Personlig kontakt 15

Kontakten er frivillig 15

Ressursperspektiv 16

2.3 Hva kan gjøres? Fremgangsmåter og metoder 16

Å oppdage ungdom 16

Å komme i kontakt med ungdom 17

2.4 Organisering og forankring 18

Eksempel 1: Fjell skole i Drammen – samarbeid mellom politi og skole 18

Eksempel 2: Prosjektet Ny Kurs i Brønnøy kommune 18

Eksempel 3: Tvibit - Helsetjenesten i ungdomskulturhuset 19

Eksempel 4: Riverside - møteplass og kvalifiseringstilbud for ungdom 19

Eksempel 5: Samarbeid mellom sosialtjenesten og oppfølgingstjenesten i Kristiansand 19

Eksempel 6: Ungdomskontakt på tvers av tjenester på Sortland 20

Eksempel 7: Mestringsentreprenør i barnevernet i Re kommune 20

Suksessfaktorer 20

Forankring 21

DEL 3: HVORDAN BRUKE VEILEDNINGSMATERIELLET? 22

3.1 For hvem? 23

3.2 Hvordan? 24

Grunnleggende spørsmål 24

Hvordan kan spørsmålene brukes? 24

3.3 Til slutt 25

Litteraturliste 26

DEL 1

TEORETISK BAKGRUNN OG PRAKTISKE RAMMER

Den teksten du nå har fått i hånden skal være en veileder i arbeidet med å få kontakt med ungdom som sliter, men som ikke selv oppsøker hjelp. Det er mange som har et ansvar for å nå disse ungdommene. Det gjelder ansatte i ulike kommunale, fylkeskommunale og statlige instanser, men angår også engasjerte i frivillige organisasjoner og privatpersoner.



Det startet jo med en telefonsamtale. Marianne ringte meg, og fortalte hvor hun holdt til. Jeg visste hvor det var, og tenkte jeg kunne gå innom og sjekke det ut. Jeg ble jo litt nysgjerrig hvis det var en person som kunne hjelpe meg med noe jeg trengte, at jeg bare kunne komme dersom jeg trengte hjelp.¹



1.1 INNLEDNING

Alle kommuner har et ansvar for å følge nøye med i de forhold barn lever under og finne tiltak som kan forebygge omsorgssvikt og adferdsproblemer. Dette er et vidt ansvar og et stort mandat, og ingen etat er alene om å beherske dette arbeidet (Lie 1981). Tradisjonelt har utadrettet arbeid vært tverrfaglig sammensatt, og potensialet for å videreutvikle det tverretatlige arbeidet er fremdeles stort. I en del kommuner har det utadrettede arbeidet i hovedsak vært utekontaktens oppgave, og er det fremdeles. At en etat har et særlig ansvar for å oppsøke og etablere kontakt med disse ungdommene er bra. Det betyr imidlertid ikke at andre kan unndra seg sitt ansvar.

Noen ungdommer trenger hjelp uten at de selv tar kontakt. For å komme i kontakt med disse ungdommene trenger vi å jobbe utadrettet. Når ordet *utadrettet* brukes her, viser det til to forhold: For det første å komme i kontakt med ungdom gjennom aktivt oppsøkende arbeid på ungdommenes egne arenaer. For det andre å tilrettelegge egne tilbud eller tiltak slik at det blir enklere for ungdom å selv ta kontakt. Her er det blant annet mye å lære av den virksomheten utekontaktene har drevet i en årrekke. Andre instanser som ikke i like sterk grad har tradisjon for oppsøkende arbeid kan hente mye lærdom fra dem. Kunnskapen må imidlertid tilpasses den enkelte etats oppgaver og lokale sammenheng, noe dette heftet kan være et bidrag til. Vi ønsker med dette veiledningsheftet å bidra til at enda flere kan oppdage, oppsøke og etablere kontakt med ungdom som sliter.

En tekst som skal nå så mange ulike personer med forskjellig erfaring og kunnskap, må nødvendigvis treffe noe ulikt. For enkelte vil det de leser være kjent stoff, for andre mer ukjent. Mens noen har nytte av å lese hele teksten vil andre ha utbytte av enkelte deler. Slik håper vi at teksten kan bli nyttig for mange, og at den kan brukes i flere sammenhenger.

1.2 HVA VIL DU FINNE?

Veiledningsmateriellet er todelt, og består i tillegg til heftet også av en film. Veiledningsheftet inneholder henholdsvis en teoretisk og en praktisk rettet del. I den første delen gir vi et kort innblikk i noen måter å forstå ungdom og utsatthet på, og vi gir en kortfattet oversikt over tjenester som har ansvar og oppgaver overfor disse ungdommene.

Hva er gode fremgangsmåter i arbeid med de ungdommene vi her snakker om? Dette er tema for heftets andre og tredje del, der vi også gir konkrete tips til hvordan veiledningsmateriellet – både tekstheftet og film – kan brukes i praktisk arbeid.

I filmen *Det magiske øyeblikket* møter du Kevin, en ungdom som er på leting etter hva som kan være nyttig og verdifullt når voksne skal møte ungdommer. Kevin har sin egen historie som ballast, og vi følger ham på en reise der han forteller sin egen historie, samtidig som han intervjuer ungdommer og voksne om hva som oppleves som magiske øyeblikk. For Kevin var dette øyeblikket han første gang opplevde å få hjelp, etter å ha mistrodd mennesker og system i femten år. Han opplevde et magisk øyeblikk da han møtte Marianne, som lyktes med nettopp det å oppdage ham, oppsøke ham og etablere kontakt med ham. Kevin forteller:

Det startet jo med en telefonsamtale. Marianne ringte meg, og fortalte hvor hun holdt til. Jeg visste hvor det var, og tenkte jeg kunne gå innom og sjekke det ut. Jeg ble jo litt nysgjerrig hvis det var en person som kunne hjelpe meg med noe jeg trengte, at jeg bare kunne komme dersom jeg trengte hjelp.¹

Filmen formidler kunnskap, refleksjoner, følelser og engasjement. Utdrag fra filmen vil også brukes til å eksemplifisere deler av teksten.

1.3 HVORDAN FORSTÅ UNGDOM, RISIKO OG UTSATTHET?

Hvem er ungdom? Ungdom omfatter mennesker i en bestemt aldersgruppe, men hvor øvre og nedre aldersgrense trekkes, er ulikt. Som 12-åring regnes du i noen sammenhenger som voksenpassasjer, og må løse voksenbillett. Som 16-åring passerer du den seksuelle lavalder, som 18-åring kan du kjøpe tobakk, er myndig og får lov til å ta sertifikat. Fremdeles må du vente to år til før du kan kjøpe sprit, og hvilke aldersgrense det opereres med innen den enkelte familie er mangfoldig. Når er en ungdom egentlig blitt voksen?

1. Sitatet er bearbejdet fra muntlig språk til skriftlig tekst.

Ungdom kan også forstås som et sett av tilstander, som en periode forbundet med midlertidighet og overganger. Du går fra barneskole til ungdomsskole, videre til videregående skole – eller for enkelte videre til jobb. Bånd til familie løses gradvis opp, venner spiller stadig mer sentrale roller, og før eller senere flytter du ut fra mors eller fars hjem. En slik tilnærming til ungdom kan være mer fruktbart enn rene alderskategorier, fordi det ofte er en tilstand mer enn alder som bidrar til utsatthet.

Ungdomstiden kan være spennende, leken og utforskende, og dersom en ungdom har tilgang til indre og ytre trygghet er forutsetningene til stede for at den kan bli nettopp det. Dersom disse trygghetene *ikke* er til stede, kan ungdoms-

tiden derimot bli en særlig risikabel periode. Nettopp fordi overgangene er så mange, fordi det er nødvendig å etablere og reetablere posisjoner, er risikoen for *ikke* å mestre til stede. De ungdommene som i utgangspunktet er sårbare, enten som følge av indre eller ytre forhold, er de som kan trenge ekstra støtte. Denne støtten kan mange være med på å gi. Det handler om å ha et blikk for, og en handlingskompetanse i forhold til ungdom.

Hva forstår vi som utsatthet eller risiko? Et eksempel hentet fra prosjektet *Ungdom i Svevet* (2007-2010²) kan gi et utgangspunkt for å svare. Her ble både ungdommer og voksne spurt om hva de oppfattet som utsatthet, og de to gruppene hadde forskjellige svar:



Voksnes beskrivelser:

Mange av de som har sklidt ut har droppet ut av skole, er kommet inn i halvkriminelle miljø, vil ikke ha kontakt med folk. (...) Disse ungdommene har droppet ut av skolen, så surrer de rundt til de blir 20, så øker det på med rus og psykisk vanskeligheter... (...) Min erfaring er at de ofte dropper mye ut av skolen. At det er vanskelig å få tak på dem, vanskelig å få dem til å være i skolesituasjonen. De forsvinner, eller de er til stede men er likevel ikke til stede. De er veldig i opposisjon til skolen.

... dette har vært en gruppe med ungdommer som mange har frustrert seg over, i forhold til at de blir negativt bekreftet i de forskjellige sammenhenger. Mange av de er inne i barneverntjenesten, og de har vært i klinsj, og ikke blitt fulgt opp. Og de har også kanskje blitt sett med skjeve øyne på ungdomsklubben, fordi de er uartig der. Noen av de har trent også, på fotball eller sånne ting for noen år siden, og så opplever de å bli sett på som uartige, og så slutter de der også. Så sånn sett så faller de utenfor alle sånne arenaer. Det er ingen steder de føler de blir tatt på alvor.

Ungdommers beskrivelser:

... mange har ikke så mange rundt seg som de kan prate med. Det er mange som har det tungt. Det vet jeg. Det er veldig mange som sliter nå for tiden. (...) Den tiden vi lever i – det er lett å kjenne seg meningsløs. Det er så mange som prøver å være noe. Det er vanskelig å vise seg... det er lett å bli usynlig... Det er mye lettere å bli usynlig nå enn før. Ungdommer er ikke sammen – de er på Nettby, ser på TV eller prater sammen i mobil. Sånn vil ikke jeg ha det.

... de som er utenfor blir veldig ensomme. Det er vanskelig å tilhøre noe... jeg vet ikke... For at skal man komme innenfor må man bli kjent med folk i de miljøene. Jeg kan jo ikke bare gå bort til en gruppe og sette meg ned og prate... det er forferdelig vanskelig. De som kjenner hverandre blir en gruppe – så er det ikke plass til flere.

2. *Ungdom i svevet* er et prosjekt rettet mot ungdom i risikosonen.

Prosjektet er forankret hos Fylkesmannen i Nordland. Mer informasjon finnes her: www.fylkesmannen.no/ungdomisvevet

... hvis du skal jobbe med mennesker som trenger hjelp av noe slag, så er det viktigste at de som sitter der og skal ta avgjørelsene greier å se menneskene og til en viss grad greier å føle litt på den vonde desperasjonen og tenke over den stoltheten som folk måtte bryte ned, for eksempel, for å møte opp på sosialkontoret. Det å tørre å være svak nok til å si at "Jeg klarer ikke dette, egentlig! Jeg må ha hjelp!" og svelge den stoltheten der, det er så vondt! Og hvis du kommer inn på et kontor og får den iskalde gufsen - at du må ikke komme her og tro at vi kan hjelpe deg...³



Et fellestrekk ved de voksnes beskrivelser er understrekningen av atferd – ungdommen fortolkes å være i en risikosituasjon på bakgrunn av noe han eller hun *gjør*. De dropper ut av skolen, er korridorvandrere, ruser seg, lager bråk, er uartige. Bildet er forståelig – det er gjennom våre handlinger, vår atferd, at vi blir synlig for andre mennesker. Ungdommene derimot, viser ikke nødvendigvis til det de gjør eller ikke gjør. De er i større grad opptatt av følelser og relasjoner – eller mangel på relasjoner. De viser til ensomhet, om ikke å være med, ikke ha noen å snakke med, eller ikke å være betydningsfulle for noen.

Å være utsatt, eller å være i risiko, dreier seg om både atferd og følelser, noe som er viktig å ta høyde for i møte med ungdom. Flere har dårlige erfaringer med voksne innenfor eller utenfor hjelpeapparatet, og vegrer seg derfor mot kontakt. Disse erfaringene kan gjøre ungdom engstelige og usikre, og de velger heller å avvise enn å ta i mot hjelp. Erkki, som vi møter i filmen, bruker følgende ord om denne sårbarheten:

... hvis du skal jobbe med mennesker som trenger hjelp av noe slag, så er det viktigste at de som sitter der og skal ta avgjørelsene greier å se menneskene og til en viss grad greier å føle litt på den vonde desperasjonen og tenke over den stoltheten som folk måtte bryte ned, for eksempel, for å møte opp på sosialkontoret. Det å tørre å være svak nok til å si at "Jeg klarer ikke dette, egentlig! Jeg må ha hjelp!" og svelge den stoltheten der, det er så vondt! Og hvis du kommer inn på et kontor og får den iskalde gufsen - at du må ikke komme her og tro at vi kan hjelpe deg...³

RISIKO OG BESKYTTELSE

Sosiologen Ulrich Beck, er en av de som har bidratt til vår forståelse av risikobegrepet. Han var særlig opptatt av menneskets uklare og diffuse frykt for at noe kunne komme til å skje, som ulykker, krig eller miljøkatastrofer (Beck 1997, Hylland Eriksen 2007). Risiko kan, knyttet til enkeltmennesket, også defineres som *en hvilken som helst faktor hos individet eller i oppvekstmiljøet som kan assosieres med redusert sannsynlighet for fremtidig psykososial utvikling* (Nordal m.fl 2006).

Risikoens motstykke er beskyttelsesfaktorer eller resiliens. Nordahl m.fl. definerer disse som *en hvilken som helst faktor i individet eller i oppvekstmiljøet som kan assosieres med redusert sannsynlighet for fremtidig negativ psykososial utvikling*.

Ungdom i utsatte livssituasjoner har i ulik grad tilstedeværelse av risiko- og beskyttelsesfaktorer, og det er viktig å ha en oppmerksomhet på alle disse – i all sin kompleksitet. Da er det også mulig å se bedre potensialet som også kan ligge i det usikre, eller i risikoen. Psykiateren Astrid Nøkleby Heiberg skriver: "I min lærebok i biokjemi sto det: «Livet er en ustabil fase. En organisme i stabil likevekt med sine omgivelser, er død.» Livet består av overganger, og vi er alltid i bevegelse. Overgang fra en fase til en annen er en forutsetning for vekst, men vil også innebære mulighet for tap. I så måte er livet fullt av kriser." (Heiberg 2009).

Kriser og risiko hører sammen. Risiko kan være livgivende og utviklende dersom det ikke innebærer for mange, for store, og for uoverkommelige forhold. Alle må våge å gjøre noe risikabelt for å komme et steg videre, lære noe mer, mestre noe nytt. Dette er en god og nødvendig risiko som vi ikke skal beskytte ungdommer mot, men heller støtte dem i, i et håp om at de skal våge å gå et steg videre i eget liv.

I oppsøkende, motiverende og kontaktetablerende virksomhet med ungdom er begreper som risiko og muligheter av betydning. Det er nødvendig å tenke over hvordan vi oppfatter ungdom, hva vi forstår som henholdsvis god og dårlig risiko, og hvordan en kan komme i posisjon til å hjelpe.

Risiko- og beskyttelsesfaktorer kan omfatte en rekke ulike forhold. Det kan være kjennetegn ved ungdommen selv, i den unges familie, i venneflokken (eller mangel på sådanne), og i nærmiljøet. Her finnes en rekke forskningsarbeid på hvert enkelt av disse feltene som det ikke er mulig å gå inn på i detaljer.

I Helsedirektoratets veileder *Fra bekymring til handling* finnes følgende skjematisk oversikt over henholdsvis risiko- og beskyttelsesfaktorer i forhold til utvikling av rusproblem. Denne er hjelpsom i å forstå risiko- og beskyttelsesfaktorer i ungdommers liv, også når rusproblemer

3. Sitat hentet fra intervju



ikke er det eneste eller viktigste problemet. I kursiv finnes tilleggsfaktorer som ikke er med i opprinnelig tekst, men som kan ha betydning for vår målgruppe:

	Risikofaktorer	Beskyttelsesfaktorer
Individuelle	<ul style="list-style-type: none"> • Positive holdninger til rusmidler • Tidlig debut • Utagerende, sensasjonssøkende • Manglende kunnskaper om rus og risiko • Rusvillighet • Individuell sårbarhet • Utsatt for seksuelle og fysiske overgrep • Framtidspessimisme • <i>Lærevansker, fysisk eller psykisk sykdom</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Medfødt robusthet og kapasitet • Sosial kompetanse • Opplevelse av mening og sammenheng • Kreativitet • Hobbyer • Fremtidsoptimisme
Familie	<ul style="list-style-type: none"> • Manglende tilsyn • Manglende interesse for den unge • Tilknytningsproblem • Dårlig samspill i familien og mye konflikter mellom voksne og voksne og barn • Tillatende oppdragerstil • Rusmiddelmisbruk • Seksuelle og fysiske overgrep • Stor fattigdom • <i>Stadige flyttinger, vanskelig å etablere vennskap</i> • <i>Ustabil omsorgssituasjon</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • God kommunikasjon og godt samspill • Autorativ oppdragelse (kontroll og varme), struktur og regler • Høyere sosioøkonomisk status • <i>Stabilitet og forutsigbarhet i omsorg</i>
Venner	<ul style="list-style-type: none"> • Rusbruk og kriminalitet hos venner • Venners antisosiale normer • Lav sosial status hos venner • <i>Ekskludering fra venners familie</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Tydelige normer, tilknytning • Prososiale venner • <i>Inkludering i venners familie</i>
Skole	<ul style="list-style-type: none"> • Dårlig skolemiljø/klima, mobbing, lese- og skrivevansker, dårlig likt, manglende eller «dårlige» venner, skulk, manglende interesse for skolen • <i>Uoppmerksom/ ikke-støttende lærer/ skolepersonale</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Utvikle kompetanse og positive aktiviteter • <i>Oppmerksom og støttende lærer/ skolepersonale</i>
Nærmiljø	<ul style="list-style-type: none"> • Få ressurser til forebyggende arbeid, kriminalitet, normer som aksepterer konsum, tilgang på rusmidler, dårlig bomiljø, fattigdom • <i>Avvisende, stigmatiserende holdninger til ungdom</i> • <i>Oppsplittet tjenesteapparat, fragmentering av ansvar.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Minst en betydningsfull voksen, prososiale venner, felles verdier, samfunnsstrukturer som støtter mestringsstrategier. • <i>Inkluderende holdninger overfor ungdom</i> • <i>Tjenester som samarbeider rundt målgruppa</i>



1.4 RETTIGHETER OG ANSVAR

Flere kommunale, fylkeskommunale og statlige tjenester har på ulike områder forpliktelser og oppgaver overfor utsatte grupper av ungdom. Spredt i lovgivningen finner vi en rekke bestemmelser som gir ungdom rett til råd og veiledning, selvbestemmelse og deltakelse i ulike tiltak.

Vi vet imidlertid at ungdom ikke alltid oppsøker de tjenester der mulig hjelp finnes. Dette kan være et uttrykk for at ungdom ikke har oversikt over de tilbud som finnes eller opplever at offentlige systemer kan være vanskelige å forstå og forholde seg til (Thrana m.fl. 2009). Enkelte ungdommer kan også ha erfaringer med et hjelpeapparat de ikke har opplevd som nyttig. Mistillit til voksne i alminnelighet, til offentlige hjelpere i særdeleshet, forekommer. Noen ganger er det derfor nødvendig å oppsøke og motivere enkeltungdom og grupper av ungdom som trenger støtte eller hjelp, og etablere kontakt med dem på et tidligst mulig tidspunkt.

I rundskriv Q-16/2007 "Forebyggende innsats for barn og unge"⁴ fremheves viktigheten av gode oppvekstmiljøer der alle blir sett og hørt, og der en griper tidlig inn i en problemutvikling. Tidlig intervensjon er av avgjørende betydning både for den enkelte og for samfunnet. Jo tidligere er problem oppdages og innsats settes inn, desto større er sannsynligheten for en positiv utvikling.

I regjeringens strategi for forebygging (2009)⁵ heter det videre: *I tillegg til innsatsen for å helbrede, lindre og reparere, skal samfunnet drive en mer bevisst og aktiv virksomhet for å avverge, tilrettelegge og bistå for problemer oppstår. Dette krever evne til langsiktig tenking, fellesskapsløsninger og vilje til å forme et inkluderende samfunn som ser enkeltmenneskenes behov og har evne til tidlig og målrettet innsats.*

Bestemmelser om forebyggende og utadrettet arbeid er regulert flere steder i lovgivningen. Nedenfor finnes korte beskrivelser av tjenester som har særlige forpliktelser overfor utsatte ungdomsgrupper. I beskrivelsene fokuserer vi på bestemmelser og oppgaver som handler om å komme i posisjon til å gi hjelp og som gir rom for målrettet og utadrettet arbeid. Dette for å oppdage og komme i kontakt med ungdom som av ulike grunner er passive til eller unndrar seg hjelp.

SKOLEN

Opplæringsloven regulerer *grunnopplæringen* i den norske skolen, dvs. den 10-årige grunnskolen og videregående skole. I følge opplæringsloven har alle barn rett og plikt til 10-årig grunnskoleopplæring, vanligvis fra barnet er 6 år til det er fylt 16 år. Etter fullført grunnskole har alle rett til minst tre års videregående opplæring, lenger dersom læreplanen forutsetter lengre tid. Retten må tas innen utgangen av det året vedkommende fyller 24 år.

I følge opplæringsloven § 1-3 skal opplæringen både i grunnskolen og den videregående skolen tilpasses elevenes evner og forutsetninger. Skolens tilbud må derfor være fleksibelt slik at den enkelte elev får utbytte av opplæringen.

Skolens rådgivningstjeneste kan spille en viktig rolle overfor utsatte grupper av ungdom. Etter opplæringsloven har den enkelte elev rett til to ulike former for nødvendig rådgiving: sosialpedagogisk rådgiving og utdannings- og yrkesrådgiving. Tilbudet skal gjøres kjent for elever og foresatte, og være tilgjengelig for elevene ved den enkelte skolen. Retten til nødvendig rådgiving innebærer at eleven skal kunne få informasjon, veiledning, oppfølging og hjelp til å finne seg til rette på skolen og ta avgjørelser i tilknytning til fremtidige yrkes- og utdanningsvalg. I følge forskriften skal rådgivingen også medvirke til å utjevne sosial ulikhet, forebygge frafall og integrere etniske minoriteter.

4. Utgitt av Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Justis- og politidepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet og Kunnskapsdepartementet.

5. Utgitt av Departementene ved Justis- og politidepartementet

OPPFØLGINGSTJENESTEN

Fylkeskommunen har etter opplæringsloven også ansvar for å ha en oppfølgingstjeneste. Målgruppen her er ungdom som har rett til videregående opplæring, men som til tross for dette verken er i opplæring eller arbeid, samt unge som har tapt opplæringsretten. Oppfølgingstjenesten skal sørge for at disse unge får tilbud om opplæring, arbeid eller annen sysselsetting. Dette gjelder til og med det året ungdommene fyller 21 år.

Oppfølgingstjenesten skal også ha oversikt over aktuelle tilbud til denne målgruppen og holde seg à jour med hvilke ungdommer som har behov for dem. Videre har oppfølgingstjenesten et spesielt ansvar for å ta kontakt med alle i målgruppen. De som har tatt imot tilbud gjennom oppfølgingstjenesten, skal følges opp løpende. Ungdom som takker nei og som ikke er i utdanning eller arbeid, skal kontaktes med tilbud hvert skoleår så lenge de har lovfestet rett til videregående opplæring.

BARNEVERNTJENESTEN

Barneverntjenesten skal bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår, herunder sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid.

Barnevernets forebyggingsoppgaver er omfattende og varierte. Kommunen skal følge nøye med i de forhold barn lever under, og har ansvar for å finne tiltak som kan forebygge omsorgssvikt og adferdsproblemer, jf. barnevernloven § 3-1 første ledd. Barnevernet har et spesielt ansvar for å søke avdekket omsorgssvikt, atferds-, sosiale og emosjonelle problemer så tidlig at varige problemer kan unngås, og sette inn tiltak i forhold til dette, jf. § 3-1 annet ledd. I tillegg skal barneverntjenesten medvirke til at barns interesser ivaretas også av andre offentlige organer, og samarbeide med andre tjenester og forvaltningsnivåer når dette kan bidra til å løse oppgaver etter barnevernloven, jf. § 3-2.

For at barneverntjenesten skal kunne ivareta sitt ansvar for å sikre at barn som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid, er den ofte avhengig av å motta opplysninger fra andre som i tilknytning til sitt arbeid får kunnskap om barns situasjon. Alle instanser og tjenester, samt organisasjoner

og private som utfører oppgaver for stat, kommune eller fylkeskommune, har derfor opplysningsplikt til barneverntjenesten.

Opplysningsplikten innebærer en plikt til å gi opplysninger til barneverntjenesten uten hinder av taushetsplikten. Opplysningsplikten er begrenset til de mer alvorlige tilfellene, og inntreffer blant annet når et barn eller ungdom har vist vedvarende alvorlige atferdsvansker. Dette kan være alvorlig og gjentatt kriminalitet eller vedvarende misbruk av rusmidler. Den inntreffer også når det er grunn til å tro at et barn eller ungdom blir mishandlet i hjemmet eller det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt.

Særlig aktuelle instanser og tjenester med opplysningsplikt i denne sammenheng er skoler, helsestasjoner, legekontor, sykehus, politiet og NAV.

Dersom bekymringen gjelder forhold som ikke er så alvorlige at opplysningsplikten utløses, kan det være et alternativ å drøfte en sak med barneverntjenesten uten å opplyse hvem bekymringen gjelder. I slike tilfeller må den som henvender seg til barneverntjenesten unnlate å bruke navn, adresser og andre opplysninger som gjør det mulig å identifisere barnet eller foreldrene. Det kan også være nødvendig å unnlate å opplyse om særegne trekk ved barnet, familien eller omgivelsene. I noen tilfeller vil det å endre litt på opplysningene, for eksempel barnets kjønn og alder, gjøre det mulig å drøfte saken anonymt.

Ved en anonym drøftelse kan den som er bekymret for et barn få hjelp til å vurdere hvor alvorlig situasjonen er, og om det bør sendes en ordinær bekymringsmelding til barneverntjenesten.

ARBEIDS- OG VELFERDSFORVALTNINGEN

Arbeids- og velferdsforvaltningen omfatter både den statlige Arbeids- og velferdsetaten og de delene av kommunens tjenester som skal inngå i de felles lokale NAV-kontorene. Arbeids- og velferdsforvaltningen skal bidra til å skape et inkluderende samfunn, et inkluderende arbeidsliv og et velfungerende arbeidsmarked, ivareta vanskeligstilte gruppers behov, og bidra til å forebygge og avhjelpe fattigdom, blant annet ved å stimulere til arbeid og deltakelse, samt å sikre inntekt ved arbeidsløshet, sykdom mv. Arbeids- og



velferdsforvaltningen har sammen med Oppfølgingstjenesten et ansvar for oppfølging av ungdom som avslutter skolegangen uten å ha fullført opplæringsløpet. Arbeids- og velferdsforvaltningen skal bl.a. gi veiledning om jobb og utdanning, bistand til å finne en jobb eller en tiltaksplass, eventuelt utarbeide et opplegg som kombinerer opplæring og tiltak.

De sosiale tjenestene i arbeids- og velferdsforvaltningen skal bidra til å bedre levekårene for vanskeligstilte, bidra til sosial og økonomisk trygghet, fremme overgang til arbeid, sosial inkludering og aktiv deltakelse i samfunnet. Tjenesten skal videre bidra til likeverd og likestilling og forebygge sosiale problemer, og sørge for at utsatte barn og unge og deres familier får et helhetlig og samordnet tjenestetilbud. Dette gjelder for eksempel ungdommer som står utenfor arbeidsliv og skole, og som trenger bistand for å gjenoppta eller påbegynne slik virksomhet.

Ungdom er blant de prioriterte målgruppene som Arbeids- og velferdsetaten jobber med. Formålet med tiltak og innsats rettet mot ungdom er dels å forebygge langvarig ledighet og passivitet blant unge, dels på noe lengre sikt å bidra til at færre unge blir stående utenfor arbeid og utdanning. Arbeidsrettede tiltak settes normalt inn når jobbsøking og oppfølging fra Arbeids- og velferdsetaten ikke har resultert i overgang til arbeid. Iverksettelse av arbeidsrettede tiltak gjøres med bakgrunn i en individuell vurdering av den enkeltes behov for arbeidsrettet bistand.

Arbeidet med å forebygge problemer og sørge for at utsatte grupper av ungdom gis et helhetlig og samordnet tjenestetilbud vil ofte innebære særlige utfordringer knyttet til motiverende og utadrettede tilnæringsmåter.

HELSESTASJONS- OG SKOLEHELSETJENESTEN

Kommunene skal tilby helsestasjons- og skolehelsetjeneste til barn og unge 0-20 år, og til gravide som ønsker å gå til svangerskapskontroll i tilknytning til helsestasjon. Tjenesten skal fremme psykisk og fysisk helse, gode sosiale og miljømessige forhold, samt forebygge sykdommer og skader.

Når det gjelder organisering av helsestasjons- og skolehelsetjenesten er det opp til kommunene å avgjøre hvordan dette best kan ivaretas, så lenge kravet til forsvarlig virk-

somhet i henhold til lov og forskrift oppfylles. Handlingsrommet som ligger i dagens helsestasjons- og skolehelsetjeneste, bør benyttes til å gjøre virksomheten til en samordnet og helhetlig tjeneste. Helsestasjons- og skolehelsetjenesten skal ha rutiner for samarbeid med fastlegene, med andre kommunale tjenester, med tannhelsetjenesten, med fylkeskommunen og med spesialisthelsetjenesten.

Helsestasjons- og skolehelsetjenesten er et tilbud det skal være enkelt å oppsøke. Tilbudet er gratis og lett tilgjengelig og omfatter blant annet helseundersøkelser, rådgivning, henvisning ved behov, forebyggende arbeid, samarbeid med skole og oppsøkende virksomhet. Tjenesten skal drive forebyggende psykososialt arbeid og bidra til å skape et godt oppvekstmiljø for barn og ungdom. I Veilederen til forskrift av 3.april 2003 nr. 450 står det at tjenestene kan drive oppsøkende virksomhet overfor grupper og personer med spesielle behov.

Helsestasjons- og skolehelsetjenestens formål, organisering og metoder danner et godt grunnlag for å tidlig identifisere problemutvikling og gripe inn før det utvikler seg til mer alvorlige problemer. En tverrfaglig skolehelsetjeneste kan for eksempel i tett samarbeid med skolen, elevene og foreldre følge opp både fravær og frafall allerede fra grunnskolen.

POLITIET

Politiet skal ivareta samfunnets og befolkningens behov for rettssikkerhet, trygghet og alminnelig velferd gjennom forebyggende, håndhevende og hjelpende virksomhet.

Politiet har også et særlig ansvar for det kriminalitetsforebyggende arbeidet. Politiet kan gjennom observasjoner og kontakter i ungdomsmiljøer avdekke uheldige miljøer under utvikling. Basert på lokale forhold er politiets rolle primært å gjøre andre oppmerksomme på unges kriminelle adferd, og bidra aktivt til at disse får nødvendig oppfølging av kommunen.⁶

Mange kommuner har tatt i bruk SLT- modellen som ledd i det kriminalitetsforebyggende arbeidet. SLT står for Samordning av Lokale kriminalitetsforebyggende Tiltak og er

6. Kilde: Handlingsplanen Sammen mot barne- og ungdomskriminalitet (2005-2008), utgitt av Justis- og Politidepartementet

en tverretattlig samarbeidsmodell utarbeidet av Det kriminalitetsforebyggende råd (KRÅD) i samarbeid med fem departementer. SLT-modellen er en forpliktende samarbeidsmodell mellom kommune, politi og andre offentlige etater. I tillegg er frivillige organisasjoner og næringsliv sentrale aktører. Modellen har barn og ungdom som sin viktigste målgruppe, og har som formål å koordinere, målrette og øke effektiviteten i den forebyggende innsatsen mot kriminalitet i nærmiljøet. Gjennom SLT skal kommunen identifisere problemområder og utfordringer til barn og unge i faresonen og iverksette tiltak.⁷

UTEKONTAKTER OG ANDRE OPPSØKENDE VIRKSOMHETER

Utekontakter og andre tilsvarende oppsøkende virksomheter har lang tradisjon med utadrettet og oppsøkende arbeid. Utekontaktvirksomhet er en ikke-lovpålagt kommunal tjeneste, men finnes i mange kommuner. Utekontaktene retter arbeidet mot ungdom i alderen 13–25 år og har som oppgave å:

1. Oppsøke enkelte og grupper av barn og ungdom som trenger støtte eller hjelp
2. Etablere kontakt med disse på et tidligst mulig tidspunkt
3. Motivere dem til alternativ beskjeftigelse (skole, arbeid, fritid) og annen hjelp eller behandlingstilbud
4. Formidle alternative beskjeftigelsestilbud og andre hjelpe- eller behandlingstilbud

Det finnes ulike organisatoriske former for oppsøkende virksomhet i kommunene. Oppsøkende tjenester kan være knyttet til ulike etater innenfor fritids-, oppvekst- og helse- og sosialsektor.

FRIVILLIGE ORGANISASJONER OG FRITIDSKLUBBER

Gode og trygge møteplasser har stor betydning i arbeidet med å forebygge problematferd i barne- og ungdomsmiljøene. Møteplasser som er åpne for alle, og hvor prestasjonsnivå og økonomisk evne ikke stenger for deltakelse, er viktige for å trekke med barn og unge. Fritidsklubber og ungdomshus er eksempler på slike møteplasser. Erfaringer viser at det er tilbud som når mange barn og unge som ikke deltar i andre organiserte tilbud, og at det her legges grunnlag for å forebygge problematferd. Klubb- arbeidere og ledere i fritidsklubber kan i mange tilfeller bygge opp tillitsfulle relasjoner til ungdom som ellers har lite tillit til voksne, og dermed fungere både som nøytrale støttepersoner og som bindeledd til andre etater.

En annen viktig aktør for å engasjere og ansvarliggjøre ungdom er frivillige lag og foreninger. Den type medansvar for fellesskapet som de frivillige organisasjonene representerer, og de aktiviteter og tilbud organisasjonene driver, er en viktig del av et godt nærmiljø – noe som er avgjørende ut i fra et forebyggingsperspektiv.

Fritidsarenaen kan ses på som en alternativ kvalifiseringsarena hvor det er mulig å tilegne seg kunnskap og erfaringer som kan være nyttige på andre samfunnsarenaer. Deltagelse i frivillig aktivitet har også stor egenverdi for den enkelte, fordi det kan bidra til å øke selvtilliten og troen på egen mestring. Dette kan være avgjørende for å bli motivert og få en ny start.

⁷ Kilde: www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/nouer/2008/nou-2008-15/6/2/7.html?id=527301



DEL 2

GODE FREMGANGSMÅTER

Hvordan kan man gå frem for å etablere kontakt med ungdommer som trekker seg unna, eller som unngår selv å ta kontakt? Heller ikke dette spørsmålet har enkle og selvfølgelige svar. Ungdommene er ulike som folk flest og kan ikke nås innen en enkelt metodisk fremgangsmåte.



Som vi tidligere har vært inne på er det en rekke ungdommer som ikke vil eller kan benytte seg av de tilbudene som finnes. Det kan, som i Kevins tilfelle, være begrunnet i tidligere dårlige erfaring med hjelpere og tjenester. Det kan også være manglende kunnskap om hvilken hjelp som finnes. En tredje grunn til ikke å oppsøke hjelp kan være at man gruer seg for å ta kontakt. I faglitteratur vises det i blant til terskelteorien som kan bidra til å forklare noe av dette. Her identifiseres mulige barrierer klienter må komme seg over eller forbi for å få den hjelpen de trenger (Dahl Jacobsen m.fl.1982): Først finnes en *registreringsterskel* i det du på egen hånd må ta kontakt og registrere deg på et kontor. Deretter følger en *kompetanseterskel* som også er utfordrende: Hvordan skal spørsmål, bestilling, eller ønsker presenteres på ”riktig” måte? Det er en fordel å kjenne til hvordan systemene fungerer - og en ulempe å ikke gjøre det. Den tredje terskelen er effektivitetsterskelen. Det dreier seg om de tiltakene som finnes og de prioriteringene som gjøres. Det beste er om ungdommens behov ’passer inn’ i tilgjengelige og prioriterte tilbud. Terskelteorien innebærer en kritikk av hjelpeapparatets formelle og byråkratiske innretning, og viser også hvordan sosial ulikhet virker inn på tilgang til tjenester.

2.1 HVA SIER UNGDOMMENE?

Ungdommer kan lære oss mye om hvordan det er godt å bli kontaktet. I filmen *Det magiske øyeblikket* møter vi Kevin og Mie, to ungdommer som forteller hva de synes er særlig viktig:

Kevin:

Ja... jeg hadde jo fått betennelse i mandlene, og så ... jeg hadde jo ingen ressurser i den tida. Så.. jeg hadde ingen familie i ryggen som kunne hjelpe meg.

Øystein:

For du hadde ikke noe nettverk rundt deg her?

Kevin:

Ingenting. Ingenting. Så da ringte ho Marianne, så spurte ho om det var noe jeg trengte hjelp til, så sa jeg at ja, om du hadde hatt et brød eller noe sånt jeg kunne fått, så hadde det vært kjempegreier... så dro ho ned og kjøpte hamburger til meg... men selv om den burgeren var svidd, og det var ikke noe spesielt god hamburger, så var den god likevel... den var gitt med så godt hjerte

at burgeren var veldig god, så... jeg kommer ikke til å glemme den dagen. Det var et magisk øyeblikk.

Mie:

I det du møter nye mennesker som du etter hvert kan bli kjent med, stole på og få tillitt til og kan bli trygg på – noen som virkelig er der for deg. Akkurat i det øyeblikket – når du blir kjent med noen og vet du kan stole på dem – det er det magiske øyeblikket for meg.

Det skjedde noe da Kevin møtte Marianne, sosialarbeideren. Ikke alle vil, som Kevin, kalle dette et magisk øyeblikk. Likevel kan mange ungdommer fortelle noe om hva gode møter har vært for dem, og hvordan den eller de gode voksne de møtte var.

2.2 PRINSIPPER FOR UTADRETTET ARBEID

Beskrivelser av den gode voksne, eller den gode hjelpe- ren, kan settes inn i en mer systematisk sammenheng. Rapporten ”Oppsøkende og utadrettet arbeid overfor ungdom utenfor opplæring og arbeidsliv” (BLD 2009) viser noen sentrale prinsipper og betingelser for at oppsøkende arbeid skal kunne lykkes. Disse er *tilgjengelighet, personlig kontakt, frivillighet og ressursperspektiv*.

TILGJENGELIGHET

Hjelp må oppleves som tilgjengelig. Dette betyr at terskelen for kontakt må være lav. Tilgjengelighet handler om å være der ungdommene befinner seg. I tillegg til fysisk å være til stede, dreier tilgjengelighet seg om å vise interesse og invitere til kontakt. Dette gjelder også når ungdom oppsøker hjelp selv. Tilgjengelighet handler om hvor lett det er å finne ut hvor man kan gå, hvem man kan snakke med og hva man kan snakke om eller be om. Ikke minst handler det om hvordan man blir møtt dersom man kommer - imøtekommende og inviterende, eller fremmed, kaldt og avvisende?

De voksne må oppsøke ungdom der de er, være der ungdom befinner seg og sørge for lave terskler til egne tjenester. Dette kan utfordre både organisering av tjenester og ulike tjenesters åpningstider.

... det følte ikke som de kommunale byggene. ... Det var som om huset åpnet opp for meg. Jeg følte meg mer som hjemme, sånn hjemmefølelse som du får når du er hos bestemor, for eksempel. Det var ikke sånn som jeg hadde trodd. Det var skikkelig koselig, omgivelsene som var der... Og det var akkurat som om Marianne stod i takt med huset. Det var liksom varm velkomst, det var liksom... sånn som det skal være hjemme!



Erkki:

En slags nødhjelp-tjeneste hadde sikkert vært veldig gunstig, en som hadde vært tilgjengelig både kveld og nattetid... For en vet jo ikke akkurat når ting blir vanskelig. Hvis man hadde funnet seg en person, som man føler man kan stole på, så skulle man gjerne kunnet ringe til den personen klokka tre om natta... om en hadde trengt det... Eller bare det å vite at en kunne ringe! Det er ikke sikkert at en hadde kommet til å ringt bare fordi en hadde hatt den tryggheten i bunn at 'jeg kan ringe hvis, hvis...' Bare det i seg selv å vite at du har de der tillitspersonene som på en måte kan være den gode voksne! Som du vet du kan kontakte når som helst uten at du føler at du trenger deg på eller at det er feil.

Den fysiske tilgjengeligheten beskrives malende av Kevin. For ham handler det om at huset selv, atmosfæren der, er inviterende og imøtekommende:

... det følte ikke som de kommunale byggene. ... Det var som om huset åpnet opp for meg. Jeg følte meg mer som hjemme, sånn hjemmefølelse som du får når du er hos bestemor, for eksempel. Det var ikke sånn som jeg hadde trodd. Det var skikkelig koselig, omgivelsene som var der... Og det var akkurat som om Marianne stod i takt med huset. Det var liksom varm velkomst, det var liksom... sånn som det skal være hjemme!

PERSONLIG KONTAKT

De ungdommene vi her snakker om kan ha en grunnleggende mistillit til nære voksne, til myndigheter og samfunnet generelt. Dette fordrer et tålmodig arbeid med å bygge gode relasjoner. Det er ungdommen som må bestemme tempo i kontaktetablering. Det nytter verken å presse seg på eller bestemme at noen skal like deg. Tålmodighet betyr å være der - og være der en gang til - helt til det passer. Tålmodighet handler om å ikke gi opp, men forsøke igjen - også når du blir avvist. Å bli avvist er ikke noen god følelse, men det er viktig å huske at ungdom kan ha så mange vonde erfaringer at de slett ikke har noen grunn til å tro på oss. Det er ikke nødvendigvis deg som person ungdommen avviser - det kan like gjerne være det du representerer. Ved å tale avvisningen kan du vise ungdommen at du er til å stole på.

I filmen ser vi hvordan Marianne kontaktet Kevin, og gjennom Kevins historie får vi et lite innblikk i hvor viktig nettopp den personlige kontakten var for ham. Det er ikke så ofte telefonsamtaler er første steg i kontaktetablering, men her fungerte det. Essensen i Kevins fortelling at det var Marianne, eller en som henne, som tok kontakt.

Også andre ungdommer kan fortelle historier som ligner. Som Janka på 24 år som har levd store deler av sitt liv under barnevernets omsorg:

Jeg, og de fleste jeg har møtt i min situasjon, har veldig mange erfaringer med dårlige voksne. Dette gjør det vanskelig å stole på folk, vanskelig å åpne seg, rett og slett vanskelig å forholde seg til nye voksne. Å møte dette er et stort ansvar for en sosialarbeider. Jobben er å rette opp det mange andre voksne har gjort feil. Jeg tror likevel at det er mulig å få dette til. Absolutt. For man trenger ofte bare en god voksen. Selv om man har hatt ti dårlige relasjoner, ti dårlige voksenalderer, så er det min erfaring at det trengs ofte bare en god relasjon for å rette det opp. Man trenger ikke nødvendigvis veie ti dårlige relasjoner opp mot ti gode. Det er heldigvis ikke sånn det fungerer! Samtidig kan den ene relasjonen være med på å gi mot og tillit til å gå inn i nye (Janka i Follesø 2006).

Den gode hjelpen rommer gode møter - men også handling. Ungdom trenger voksne som er handlingsdyktige, enten fordi de selv kan gi hjelp, eller at de kan formidle kontakt med noen som kan det.

KONTAKTEN ER FRIVILLIG

Ungdommer kan ikke tvinges inn i en kontakt de ikke ønsker. I følge Henningsen m.fl (2008) er frivillighet en viktig del av utadrettet arbeid. De som kontakter ungdom er i en spesiell posisjon med klare muligheter og spenninger. De gode mulighetene kan ligge i det gjensidige åpne, der samtalen ikke begrenses av kontorvegger og institusjonsregler. Spenningen finnes i de åpenbare muligheter for avvisning. Ungdommen trenger ikke svare på din henvendelse, og er på ingen måte forpliktet til å snakke med deg. Den avvisningen må tales - uten at det betyr å gi opp. Frivilligheten kan kreve både tålmodighet og pågangsmot.



Når ungdommer møter voksne som ser dem som individer, ikke som tenåringer og de blir møtt som en person og respektert for det de sier og vi ikke presser dem mer enn det, da kan det være mange magiske øyeblikk.

Det er et poeng å understreke disse to siste ordene – *tålmodighet og pågangsmot*. Frivillig deltakelse kan gi en unnskyldning for å unnlate å handle. Dersom det finnes tilbud som ungdommen ikke benytter seg av, kan det være fristende å lene seg tilbake i forvissningen om i det minste å ha prøvd. Det er ikke nok. De som har ansvar for å tilby hjelp må bidra til å legge til rette slik at ungdommene får reelle muligheter til å benytte seg av hjelpen. Det betyr - igjen - både å være der ungdommene er, vise hvor mulighetene finnes og sørge for god tilgang og lave terskler.

RESSURSPERSPEKTIV

Ungdom er aktive og handlende mennesker, og de har alle viktige ressurser som kan mobiliseres i endringsarbeid. Voksne som allerede har lært alt, og som bare ønsker å lære dette fra seg, kommer sjelden i noen god posisjon til ungdom. Som vi ellers i livet blir slitne av de som bare vil snakke til oss, ikke med oss, er ungdom lite interessert i belæring. Dersom den voksne derimot er modig nok til å tenke at det er mye å lære av ungdom, kan møtet bli spennende for alle. Å forstå atferd og handlingsmønstre i lys av en helhetlig livssituasjon og levemåte er et alternativ til en mer problemorientert tilnæringsmåte.

Flere barne- og ungdomsforskere trekker fram den *anerkjennende* væremåte som et ideal å streve mot i samhandling med andre mennesker, ungdom inkludert. Anerkjennelse er ikke en kommunikasjonsteknikk, men snarere en holdning og en måte å møte den andre på der den andre er ekspert på sin egen opplevelse (Bae 1992, Aamodt 1996, Follesø 2010). I vår sammenheng vil det innebære en genuin innstilling fra den voksne om å ta inn over seg ungdommens opplevelser og meninger, og å forholde seg til disse på en like respektfull og interessert måte som om den andre parten skulle være en voksen. Eller som Pia i filmen sier:

Når ungdommer møter voksne som ser dem som individer, ikke som tenåringer og de blir møtt som en person og respektert for det de sier og vi ikke presser dem mer enn det, da kan det være mange magiske øyeblikk.

2.3 HVA KAN GJØRES?

FREM GANGSMÅTER OG METODER

Hvilke fremgangsmåter og metoder har vist seg nyttig for å etablere kontakt med utsatte ungdomsgrupper? Dette er spørsmålet som ligger til grunn for teksten som følger, der vi ser nærmere på tre spørsmål:

- Å oppdage ungdom - hvordan finner vi dem?
- Å komme i kontakt med ungdom - hvilke metoder og fremgangsmåter er nyttige i den enkeltes møte med ungdom?
- Organisering og forankring – hvordan kan det gjøres?

Å OPPDAGE UNGDOM

Å oppdage ungdom handler om å få informasjon, og om selv å observere. Mange har kjennskap til ungdom de av ulike grunner bekymrer seg for, ungdom som kanskje trenger hjelp, men som trekker seg unna. Dette er informasjon som kan deles dersom det ikke kommer i strid med taushetsplikten.

Det finnes ulike metodiske kartleggingsverktøy for å dekke ulike sider av ungdomsmiljø og ungdoms risikoatferd. Et eksempel på dette er metoden *Hurtig Kartlegging og Handling* (HKH) som er en analytisk tilnærming til sosialfaglige problemstillinger. Denne er utviklet av Verdens helseorganisasjon, og Stiftelsen Bergensklinikkene har oversatt og tilpasset modellen til norske forhold.⁸ Målsettingen ved bruk av metoden er å innhente informasjon som gir rask oversikt over problemområder eller problemgrupper for så å utarbeide handlingsplan som tilrettelegger for målrettede tiltak.

Kartleggingen har vært brukt i utekontakten i Bergen⁹ med fokus på ungdomsmiljø og risikofaktorer. Erfaringene fra Bergen er gode, blant annet fordi det har gitt god informasjon om risikofaktorer i ulike områder og ungdomsmiljø på tvers av etater og tjenester.

⁸. Stiftelsen Bergensklinikkene har utarbeidet en manual for metoden og gir opplæring i bruk av metoden. Bergensklinikkene har også gjennomført en evaluering av metoden i samarbeid med utekontakten i Bergen.

⁹. For mer informasjon: <https://www.bergen.kommune.no/omkommunen/avdelinger/utekontakten/1426>

En annen viktig kilde til å identifisere og kartlegge ungdom i risikozonen er oppfølgingstjenestens registre. Oppdaterte OT-registre kan gi god informasjon om ungdom som har avbrutt videregående opplæring og hva ungdommene gjør. Dette betyr også at oppfølgingstjenesten ofte er en viktig samarbeidspartner for kommunene.

I daglige møter med ungdom kan slike kartleggingsverktøy være nyttige som bakgrunn for å oppdage ungdom og aktuelle problemområder, eller i et senere stadium av hjelp. I dagliglivets møter finnes også andre, viktige hjelpemidler. Gjennom å se, høre og spørre kan mye god kartlegging gjøres. Mange unge og voksne som *har* vokst opp uten å få hjelp, er sikre på at mange må ha sett og forstått at de hadde det vanskelig uten at noe ble gjort. Og mange voksne som har sett barn har vært bekymret uten å handle.

De som møter barn og unge vil ofte se at noe er galt. Det kan være atferd som endrer seg, at ungdom trekker seg tilbake og blir usynlig, eller at de blir sinte og utagerende.

UNICEFS kampanje *Den Inne* har fokus nettopp på hvordan å se, oppdage og handle i møte med barn. Deres materiell som ligger tilgjengelig på nett gir gode tips til videre arbeid.¹⁰ De viser til noen faresignaler det er viktig å være oppmerksom på i møte med barn, signaler som er like gyldige for ungdom:

- Stille, innesluttet, triste
- Oppmerksomhets-/konsentrasjonsvansker
- Utagerende oppførsel
- Mye alene
- Kommer for sent til skolen/fritidsaktiviteter
- Mye borte fra skolen
- Ikke matpakke eller nødvendig utstyr
- Rare klær etter temperatur og årstid
- Blåmerker/sår på kroppen

Man bør også være oppmerksom på ungdom som er inne i lukkede ungdomsmiljøer der egne, asosiale regler utvikles (se Bjørnebekk og Bjørnebekk 2009).

10. Kilde: [http://www.denene.no/Verkt%C3%B8yav metoden i samarbeid med utekontakten i Bergen](http://www.denene.no/Verkt%C3%B8yav%20metoden%20i%20samarbeid%20med%20utekontakten%20i%20Bergen).

Å KOMME I KONTAKT MED UNGDOM

Pia, som vi møter i filmen, har jobbet med ungdom i mange år. Hun forteller blant annet:

Når jeg møter ungdommer, er det bare å si: Hei, hva heter du? Hva driver du med? Hvilken skole går du på? OK, du driver med fotball, og så snakker vi litt om fotball. Jeg ser dem på deres arena, jeg gjør egentlig ikke noe spesielt. Jeg bare får dem til å se meg! Og vite hvem jeg er. Jeg er veldig opptatt av å si hei, hva heter du, og at jeg heter Pia, jeg jobber her ... og da vet de vet at OK, hun heter Pia og hun jobber der.

Jeg er der når det skjer noe, jeg jobber som utekontakt på kvelder, på helger som halloween, når det er mye som skjer... da er det ganske greit å være sammen med noen voksne, stå og prate litt på T-banen for eksempel, vise at vi ser dem. De vet jo at vi kan navnene deres, i alle fall kan jeg navnene deres, og de vet at jeg gjør noe med saken hvis det skal være aktuelt.

Henningsen, Gotaas og Feiring (2008, se også *Oppsøkende og utadrettet arbeid overfor ungdom utenfor opplæring og arbeidsliv* s.28) beskriver observasjon som en viktig ferdighet i utadrettet arbeid. Her handler observasjon ikke utelukkende om å se og å skaffe opplysninger, men også om å vise interesse: Oppsøkere er ...”åpenlyst kontaktsøkende, de møter blikk, hilser på ungdom de ikke kjenner og er i det hele tatt synlig interessert i de menneskelige omgivelsene” (s.67).

Å etablere kontakt med ungdommer er som å etablere kontakt med mennesker vi møter til daglig - vi hilser, stiller spørsmål, svarer og viser interesse. Dette er ferdigheter de fleste har, og som er grunnleggende viktig i all kontakt med ungdommer. Samtaler flyter likevel ikke alltid like lett her som i mer uformelle sosiale sammenkomster. Ungdommene kan være skeptisk. Pia har også erfart at ungdommer trekker seg unna over tid og ikke ønsker hennes hjelp. Det er en vond opplevelse:

... og det er veldig fælt å tenke på – men man kan ikke redde alle! Men man kan kanskje redde en. Eller to. Og det er veldig viktig for den personen. Mange som jobber oppsøkende tror jeg vil redde alle. Men man kan ikke redde alle. Men man kan prøve, og så vet de det.

Første steg i kontaktetablering er som Pia viser å si hei, gi seg til kjenne og lete etter tema ungdom er opptatt av. Det neste steget Pia gjør er å fortelle hvem hun selv er, og hvor hun jobber. Slik gir hun ungdommen mulighet til kontakte henne, hun åpner så og si veien mellom ungdommen og seg selv. Dette er nok en viktig side av utadrettet arbeid. Ofte vet ikke ungdom hvem de kan kontakte, men ved å få en hilsen, en bekreftelse på at de blir sett og en introduksjon til et menneske som kan kontaktes ved behov, får de en mulighet til å ta kontakt når de selv trenger det. Noen ganger holder det for en ungdom å vite at det finnes noen å kontakte – uten at de noen ganger benytter seg av det.

Det kan skisseres to måter for å komme i kontakt med ungdom. Den ene er den Pia her beskriver, der ungdom oppsøkes der de er. Den andre er å legge til rette for at ungdom selv kan ta kontakt gjennom lavterskeltilbud og møteplasser. Denne kan igjen inneholde to ulike elementer, der det ene er å tilrettelegge tjenester slik at det er lett å ta kontakt, det andre er å lage arenaer der ungdom kan møte både hverandre og voksne. Fritidsklubber og ungdomshus kan være eksempler på møtesteder som gir ungdom lett tilgang til voksne – og til hjelp.

I filmen hører vi at Kevins første møte med Marianne var over telefon. Hun hadde hørt om ham, og hun ringte. Dette fungerte for Kevin, som tok i mot hennes invitasjon om å komme til Rødskola der hun holdt til. Vi kan se at det noen ganger nytter med henvendelser i form av brev og telefon, men forskning og praktisk erfaring viser at dette sjelden er tilstrekkelig for å nå alle. Andre ganger kreves tilstedeværelse og personlig kontakt over tid i møte med ungdom. Som ellers i livet er det ingen selvfølge at tillitt oppnås med en gang, og det er ikke rimelig å vente at ungdom skal vise ubetinget og umiddelbar tillit til den som tar kontakt. Tid er viktig. Dette forteller Erkki om i filmen:

Erkki:

... det viktig at jeg vet hvem jeg prater med, at det ikke bare føles som at jeg springer midt i gågata et sted, og river tak i en og sier hei du, vet du hva jeg har opplevd?

2.4 ORGANISERING OG FORANKRING

Hvordan kan så utadrettet arbeid organiseres og forankres? La oss først se på noen korte eksempler som belyser ulike sider av utadrettet virksomhet før vi trekker vi frem noen av suksessfaktorene i disse tiltakene. Deretter vender vi tilbake til spørsmålet om forankring.

EKSEMPEL 1: FJELL SKOLE I DRAMMEN – SAMARBEID MELLOM POLITI OG SKOLE

Som vi får høre i filmen *Det magiske øyeblikket* er Fjell en bydel som har mange sosioøkonomiske utfordringer. Fjell skole hadde i en periode mange barn som drev med blant annet tagging, butikkyveri og skyting med soft-gun. Denne utviklingen har de nå greid å snu, gjennom en prosess med mange ulike elementer. Et av tiltakene er at de har ansatt en sosialkonsulent rekruttert fra et alternativt yrke. Trine-Lise, som vi også møter i filmen, har sin bakgrunn fra politiet, og i dag har skole og politi etablert et godt og nært samarbeid. Mens skolen har ansatt en politiutdannet sosialkonsulent, har politiet på sin side ansatt en sosionom. Elevene på Fjell skole er barn under den kriminelle lavalder. Likevel ser skolen det som sitt ansvar å handle dersom de hører av andre, eller observerer selv, at noen barn begår straffbare handlinger. Det kan være tagging, butikkyveri eller annet. Dette gjelder ikke bare ting som skjer på skolens områder og i skoletiden, men også på elevenes fritid og andre steder i bydelen/ byen. De handler da umiddelbart. Barn, foreldre, politi (sosionom) og sosialkonsulenten innkalles til et møte på skolen - i lokaler der både barn og foreldre er kjent. Her snakker de om det som har skjedd og alvorligheten i dette. Resultatet er svært ofte at det blir med den ene gangen. Erfaringene er også at foreldrene er veldig fornøyde med at skolen viser at de bryr seg, og at de blir involvert sammen med politiet.

EKSEMPEL 2:

PROSJEKTET NY KURS I BRØNNØY KOMMUNE

I Brønnøy hadde kommunens sosialtjeneste i lang tid slitt med å komme i dialog med en gruppe ungdommer som var utenfor skole, arbeid og fritidssysler. Etter flere forsøk på å tilby tiltak uten å lykkes, inviterte sosialleder en av ungdommene til en samtale for å få råd til å komme videre. Dette ble starten på prosjektet Ny Kurs der seks ungdom-

... det viktig at jeg vet hvem jeg prater med, at det ikke bare føles som at jeg springer midt i gågata et sted, og river tak i en og sier hei du, vet du hva jeg har opplevd?



mer i 20-årene har arbeidet med å finne fotfeste og aktivt velge en kurs for livet sitt med utgangspunkt i egne ønsker og drømmer. Sosialtjenesten så at et tett samarbeid mellom tjenestene var en forutsetning for å kunne samarbeide med ungdommene om deres fysiske, mentale, sosiale og åndelige behov. Det førte til at fagfolk fra psykiatritjeneste, fysioterapitjeneste, kulturetat, ungdomstjeneste, sosialkontor og politi deltok i ulike aktiviteter gjennom prosjektperioden (Mevik m.fl.2009 s.30). Det at flere tjenester jobbet sammen med hverandre og ungdommen, har skapt unike relasjoner som både ungdommene og fagfolkene har dratt nytte av. Flere parallelle tiltak har vist seg å ha større effekt enn de tidligere enkeltstående tiltakene.

EKSEMPEL 3: TVIBIT - HELSETJENESTEN I UNGDOMSKULTURHUSET

I Tromsø finnes ungdomskulturhuset Tvibit. Her foregår en rekke ulike aktiviteter for ungdom, blant annet kafé, filmhus og øvingslokaler for band. Her er også helsetjenester for ungdom lokalisert, noe som gjør tilgangen for ungdom forholdsvis enkel. Å tilby helsetjenester der ungdom har sitt naturlige samlings- og tilholdssted i fritiden blir ansett som viktig, både fordi det kan senke terskelen for å oppsøke helsetjenester, og fordi det kan signalisere at ivaretagelse av egen helse er like viktig som andre aktiviteter. Helsetilbudet er gratis og lett tilgjengelig, uten timebestilling og lang ventetid. I samarbeid med Universitet i Tromsø og PPT for videregående opplæring i Troms er det også etablert et psykologisk rådgivningstilbud for ungdom på helsestasjonen, *Psykhjelpen*. Dette drives av viderekomne psykologstudenter under veiledning. Etableringen bidrar også til et tverretattlig samarbeid på tvers av kommune, fylkeskommune og stat (Wang m.fl 2007).

EKSEMPEL 4: RIVERSIDE - MØTEPlass OG KVALIFISERINGSTILBUD FOR UNGDOM

Riverside er navnet på et ungdomshus på Grønland sentralt i Oslo. I tillegg til å være en åpen møteplass for alle, gir Riverside tilbud om alternativ kvalifisering til unge som står utenfor skole og arbeidsliv. Kvalifiseringstiltakene drives av egne arbeidsledere, og ungdommene mottar praksislønn fra Nav. Parallelt med at ungdommene får skoleringsfølges ungdommene individuelt av et eget ungdomsteam.

Den sentrale plasseringen i Oslo sentrum gjør det enkelt for ungdom som driver gatelangs å svippe innom kafeen som ligger på gateplan. Kafeen er åpen for alle ungdom og brukes av mange. Samtidig er kafeen en nyttig arena for å komme i kontakt med ungdom som trenger ekstra oppfølging. Den er åpen hver dag, har lange åpningstider og inviterer til uforpliktende møter med ungdom som har behov for hjelp.

Ungdomsteamet på Riverside driver i tillegg oppsøkende feltarbeid for å komme i kontakt med ungdom. Kombinasjonen mellom tilbudene som gis, samarbeidet med andre aktører, den lave terskelen det er for å søke hjelp og den sentrale plasseringen, gjør det mulig å fange opp mange som det ellers er vanskelig å komme i kontakt med.

EKSEMPEL 5: SAMARBEID MELLOM SOSIALTJENESTEN OG OPPFØLGINGSTJENESTEN I KRISTIANSAND

I Kristiansand har kommunen arbeidet for å komme i kontakt med flere ungdom som trenger oppfølging gjennom utvikling av nye samarbeidsformer. Gjennom prosjektet Unge utenfor har kommunens Sosiale- og forebyggende tjenester (SOFOT) etablert et strukturert samarbeid med den fylkeskommunale oppfølgingstjenesten (OT) for å fange opp ungdom i risikozonen.

OT sine oversikter over de som ikke er i videregående opplæring gir det offentlige gode muligheter til å komme i kontakt med ungdom i risikozonen, men OT erfarer ofte at ungdom i målgruppen unnlater å svare på henvendelser eller møte opp til avtaler. Gjennom tett samarbeid bidrar kommunen med å oppsøke ungdom i de tilfeller der oppfølgings-tjenesten kapasitet og muligheter til å kontakte ungdommene stopper opp. Samtidig får oppfølgingstjenesten frigjort kapasitet til å følge opp ungdom som i større grad er motiverte for hjelp. Arbeidet forutsetter at oversiktene fra OT er oppdaterte.

Hyppig bruk av chat-tjenesten MSN har vist seg å være ett av de mest effektive verktøyene for å komme i kontakt med ungdommer som tidligere har unnlatt å svare på henvendelser fra OT.

EKSEMPEL 6: UNGDOMSKONTAKT PÅ TVERS AV TJENESTER PÅ SORTLAND

Gjennom filmen har vi fått et lite innblikk i Rødskola på Sortland. Som Øystein forteller er dette et gammelt skolebygg som i dag huser ulike kommunale tjenester og aktiviteter. Rødskola er imidlertid mer enn en samlokalisert virksomhet – det er en aktiv prosess for å bidra til et felles tenkesett, et felles verdigrunnlag for alle som jobber med barn, unge og familier i kommunen. Husets ”beboere” som først beskrev seg som et familiesenter, omtaler seg nå som ”Mellomlanding for ungdom i svevet”. Her skal ungdom oppleve at de blir gitt mulighet til å mestre sitt eget liv ut fra egne forutsetninger, uten at de skal slå seg til ro der. Et av tiltakene Rødskola er engasjert i er utadrettet og oppsøkende arbeid. Sortland har ingen egen utekontakt. Derimot fordeler de det utadrettede arbeidet mellom Nav, barnevern, skole, helse, rus og psykiatri. Tjenestene blir utfordret til å se og tilnærme seg de som trenger hjelp. Tjenestene avgir så tid til tiltak, forebygging og felles teamarbeid. Ungdomstjenestens funksjon er å motivere og hjelpe ungdom til å komme i kontakt med andre tjenester dersom det er nødvendig eller ønskelig. Slik er det et mål at alle som har ansvar for ungdom skal finnes der ungdommen er, og at grensene mellom de ulike etatene ikke skal være for skarpe. Ungdommen skal oppleve å møte en helhetlig og samordnet tjeneste. Både Sortland og Brønnøy inngår i prosjektet Ungdom i Svevet, et treårig prosjekt om ungdom i risiko finansiert av tre ulike direktorat.¹¹

EKSEMPEL 7: MESTRINGSENTREPRENØR I BARNEVERN I RE KOMMUNE

Re kommune har gjennom ”Prosjekt 16-23” satt i gang en særskilt innsats for å motvirke reproduksjon av fattigdom blant utsatt ungdom. Et av tiltakene som er satt i gang som følge av prosjektet er ansettelse av en prosjektmedarbeider med stillingstittelen Mestringsentreprenør.

Mestringsentreprenøren arbeider som en los og støtteperson for ungdommene som mottar hjelp gjennom prosjektet. Ungdommene som er fulgt opp gjennom prosjektet har hovedsakelig blitt rekruttert via barnevernet, men også via sosialtjeneste og skole, eller ved at ungdom har tatt direkte kontakt.

Erfaringene fra arbeidet viser at denne støttefunksjonen har vært avgjørende for at nødvendige tjenester har kunnet nå og opprettholde kontakt med mange av ungdommene. Ungdommene mangler ofte kjennskap til hvilke ordninger som finnes, og mange gir uttrykk for at det er vanskelig å forholde seg til ulike systemer. Gjennom arbeidet har mestringsentreprenøren fungert som et bindeledd mellom ungdom, ulike hjelpetjenester og arbeidsgivere.

Mestringsentreprenøren har vært tilknyttet barneverntjenesten i kommunen, men har hatt en uavhengig rolle både når det gjelder organisering og lokalisering. En viktig suksessfaktor har vært at mestringsentreprenørens nøytrale rolle har virket tillitsvekkende, og ikke lidd under brukernes tidligere, og noen ganger negative, erfaringer med hjelpeapparatet.

SUKSESSFaktorER

Finnes det noe i disse og andre prosjekt som viser felles suksessfaktorer? Vi vil trekke frem noen momenter som peker seg ut. Selv om prosjektene er forskjellige, og er forankret i ulike tjenester, så overlapper de delvis i noen grunnleggende trekk.

Motivering. Ungdom må oppleve å bli møtt med troen på endring. I utredningsrapporten «Oppsøkende og utadrettet arbeid overfor ungdom utenfor opplæring og arbeidsliv» (BLD 2009) pekes det på motivasjonsarbeid som et alternativ til mer pågående og kontrollerende metoder og tvang. Motivasjonsarbeid gir muligheter for å bygge tillit og reetablere tilhørighet. Et uttrykk for dette er, som vi aner gjennom prosjektene, en utholdenhet og vilje til ikke å gi opp selv om ungdommene er unnvikende til kontakt, samtidig som dette kombineres med en anerkjennende væremåte.

Fleksible og samarbeidende system. Et annet gjennomgående trekk er fleksibiliteten i og mellom system. De som lykkes best med sitt arbeid fokuserer først og fremst på hvem de skal nå, og hva de ønsker å få til. Deretter kommer organiseringen, basert på spørsmålet om hvordan det er mulig å få til det man ønsker. Flexibiliteten gjelder både tjenester og personer. I flere prosjekt fremheves betydningen av en fleksibel person som kan følge ungdommers behov heller enn å styres av tjenestens struktur og eventuelle begrensninger. Flexibiliteten synes imidlertid å hvile på

¹¹. Se prosjektets nettside www.fylkesmannen.no/ungdomisvevet

at tjenestene fungerer godt hver for seg, og at de har den kompetansen de skal ha.

Reell medvirkning. Å ta ungdom på alvor er en viktig forutsetning for å komme i posisjon, og en viktig nøkkel til suksess. Det er mange utfordringer i å invitere ungdom inn i reelle medvirkningsprosesser. Å spørre en ungdom hva han eller hun vil kan innebære at nye tanker kommer opp, og at nye valg må gjøres. Det som kan kjennes risikabelt er likevel nødvendig dersom en ungdom skal få muligheten til å oppleve møtet som kan åpne for endring. Betydningen av reel deltakelse understrekes også i europeisk forskning. I en forskningsrapport¹² som oppsummerer ungdomsrettede forskningsprosjekt i EU gjennom 20 år er betydningen av reell deltakelse et av nøkkelordene for gode og virksomme tiltak overfor marginalisert ungdom.

Personlig egnethet. I evalueringsrapporten om mest-ringsentreprenør- tiltaket i Re kommune gjentar flere at den personlige egnetheten har alt å si. Personlig egnethet er vanskelig å definere. Det som synes å være et fellestrekk er evnen til å vise interesse og handlingsdyktighet, slik at ungdommen opplever det troverdig. Ofte er eget engasjement viktig for kunne viderefremme troen på endring til ungdommene og lykkes i å engasjere ungdommene på en positiv måte.

Sammenheng mellom oppsøking og oppfølging.

Eksemplene viser i stor grad til ordninger der strategier for å komme i kontakt med ungdom kombineres med tilbud om videre oppfølging. Det er liten hjelp i å etablere kontakt med ungdom som sliter dersom ungdommene opplever å bli avvist av hjelpeapparatet i neste omgang. Når kontakt er etablert, er det av avgjørende betydning at man tilbyr tilrettelagte tiltak. Noen ganger er det slik at de tjenestene som er i best posisjon for å komme i kontakt med disse ungdommene ikke har de virkemidlene som er nødvendig, mens de tjenestene som har de nødvendige virkemidlene kan av ungdommene oppleves som lite tilgjengelig. Dette kan løses på flere måter; enten ved at den virksomheten som oppnår kontakt med ungdommene har egne virkemidler og tiltak, eller gjennom gode samarbeidsrelasjoner som

gjør at ungdommene får hjelp til å komme i kontakt med de instansene som kan tilby den nødvendige hjelpen.

FORANKRING

Forankring er et ord som kan ha ulike betydninger. Når vi bruker ordet her handler det først og fremst om felles mål, forståelse og innsats overfor målgruppen - ungdom som trenger hjelp. Forankring har både en horisontal og en vertikal dimensjon. Den horisontale dimensjonen viser til forankring av samarbeid og samordning mellom tjenester som har ansvar og oppgaver overfor disse ungdommene. Fra eksemplene som nettopp er referert, ser vi hvordan ulike etater samarbeider for å komme i kontakt med og følge opp ungdom. I fellesskap får de til mer enn det de ville fått til hver for seg. Forankring betyr her felles forståelse og felles innsats etablert innenfor eksisterende strukturer.

Den vertikale dimensjonen handler om å forankre felles mål og forståelse i kommunens og andre samarbeidspartners ledelsesnivå. Utadrettet arbeid er en offentlig oppgave som ikke bare ligger hos de enkelte tjenestene - enkeltvis og i samarbeid - men også hos administrativ og politisk ledelse. Forankring er både en prosess, et produkt og en forutsetning for å etablere og videreutvikle strategier for å nå de ungdommene som ikke selv oppsøker hjelp.

12. Kilde: European Commission (2009): European Research on Youth http://ec.europa.eu/research/social-sciences/pdf/policy-review-youth_en.pdf

DEL 3

HVORDAN BRUKE VEILEDNINGSMATERIELLET?

Det finnes en rekke ulike måter å bruke dette materialet. Her vil vi skissere noen forslag, og ellers utfordre de som er opptatt av å nå ungdommer til å bruke materialet med kreativitet og fantasi:



3.1 FOR HVEM?

Ønsket er at alle som har et ansvar for og er engasjert i ungdom skal kunne nyttegjøre seg materialet. Alle vil kunne se filmen *Det magiske øyeblikket* og relatere det til sitt eget arbeid. Enten filmen vises på en intern fagdag, på et tverrfaglig seminar, på idrettslagets ledersamling, på foreldremøter eller på kommunale samarbeidsmøter vil filmen tilby en felles bakgrunn og referanseramme for diskusjon.

På arbeidsplassen. På den enkelte arbeidsplass finnes det rom for å diskutere ulike faglige tema. Let etter muligheter for å sette utadrettet arbeid på dagsorden - også dersom dette ikke hører til det som umiddelbart oppfattes som å være innen virksomhetens kjerneområde. Ved å bruke film og spørsmål i en åpen diskusjon kan kanskje noe nytt oppdages.

Samtaler på tvers. Ungdommer lever i et lokalsamfunn. Dette kan høres selvsagt ut, men likevel være lett å glemme når man konsentrerer seg om sitt eget ansvarsområde enten dette er skole, barnevern, eller fritidsklubb. Selv om skolen har et godt tilbud for ei jente som sliter, kan mye rakne dersom hun plages på vei hjem, om hun ikke får delta i fritidsaktiviteter, eller ikke får den oppfølgingen hun trenger i familien. Ungdom opplever, som oss alle, at hverdagen henger sammen. Det er vårt ansvar å lete etter en helhet også i innsats overfor utsatt ungdom, noe som betyr å tenke på tvers av etatsgrenser og sektorer. Det kan også bety å invitere kommunens politikere og administrasjon inn i samtalen. Filmens tema kan diskuteres i en bredt sammensatt gruppe med representanter fra ulike deler av lokalsamfunnet.

Deltakelse fra ungdom. Hvem er det som møter ungdom der dere bor? Hvem er det som kjenner ungdomsmiljøene? Bruk gjerne ungdommene til å finne ut av dette. Vi må aldri glemme at ungdommen selv er de som kan aller mest om dette temaet. De vet, som vi også hører i filmen, det meste om når det er vanskelig å leve, og hvordan det er godt å bli møtt.

Det kan innvendes at de ungdommene vi her er særlig opp-tatt av er nettopp de vi ikke så lett kommer i kontakt med – det er jo det som er vårt utgangspunkt. Bruk de ungdommene det er mulig å nå. Det er overraskende hvor mange

ungdommer som gjerne bidrar dersom de blir invitert inn. Eksempel på ungdomsgrupper kan være skoleklasser på ungdomsskole og i videregående skole, ungdom som deltar i ulike fritidsaktiviteter eller ungdom på kjøpesenteret.

Filmene *Det magiske øyeblikket* vil kunne fungere som et felles utgangspunkt for samtale. Her finnes ingen ferdige svar, men en rekke spørsmål som kan følges videre. Filmene gir også mulighet til å diskutere vanskelige tema uten at ungdommene trenger å ta utgangspunkt i egne liv. Heller enn å diskutere seg selv, kan de snakke om Kevin, Erkki, Pia, Unni eller Marianne - det åpner for en distanse samtidig som det kan romme egne erfaringer og meninger. Et eksempel kan være spørsmålet om hvorfor Marianne egentlig ringte Kevin. Hva tror ungdommene Marianne så? Hva gjorde henne bekymret?

Ungdom kan bli deltakere ved at film og tema diskuteres der de er, på skolen eller andre steder. Like viktig er det å invitere dem inn i de andre møtene - i lokalsamfunnet, i flerfaglige møter og på arbeidsplassen.

I en 7. klasse ble elevene invitert til å skrive videre på følgende åpne setninger:

- Ungdom kan kjenne seg utenfor når...
- Å "være utenfor" handler om...
- Ungdom som er utenfor trenger hjelp til...
- Når ungdom holdes utenfor kjennes det ut som...
- Når ungdom skal snakke med en ukjent voksen for første gang, er det viktig at...
- Det viktigste voksne kan lære av ungdom er...
- I tillegg vil jeg gjerne si at...

Dette er også en måte å invitere ungdommers bidrag inn på. Bruk lokal kunnskap og fantasi i utforming av spørsmål.

Ungdom kommer gjerne med innspill dersom de blir spurt. Men dersom deres meninger ikke får betydning, gjentar de neppe sin deltakelse. Enten de er fysisk til stede eller om de har levert tekster eller andre bidrag inn i en diskusjon, må de få tilbakemelding. Det betyr ikke at alt de sier må føre til umiddelbare forandringer, men kanskje at deres bidrag har gitt noen nye tanker, ideer eller muligheter.

3.2 HVORDAN?

Filmen kan sees i sekvenser eller i sin helhet. Uansett bør den følges med et gruppearbeid som gir rom for diskusjon. Temaet passer særlig godt å jobbe med i grupper sammensatt av flere som har ansvar for ungdom. Ved å diskutere på tvers er det større mulighet for å finne en felles forståelse av problem, og samle krefter heller enn å spre dem. Både film og tekst kan brukes fleksibelt og må tilpasses gruppen. Gode metoder for å konkretisere diskusjonen finnes i metoder som *temakafe*, *dialogmøter* og *open space*¹³. Her kan både ungdommer og voksne delta og bidra på lik linje.

GRUNNLEGGENDE SPØRSMÅL

Et mål med utadrettet arbeid er å bidra til at flest mulig ungdommer blir inkludert i sitt lokalsamfunn. Ungdomsforskeren Howard Williamson¹⁴ hevder at de fleste barn og unge har et godt utgangspunkt for å bli inkludert fordi de har foreldre, lærere eller andre som rettleider dem. Enten de spiller instrumenter eller driver med sport, deltar i organisasjoner eller drar på ferie med familien, gjør de seg varierte erfaringer sammen med voksne. For de ungdommene som mangler slike erfaringer, er det et offentlig ansvar å gi muligheter for tilsvarende erfaringer. Dette er, i følge Williamson, *vår moralske plikt*. Tilbyr vi ikke denne hjelpen, tillater vi også at en del av ungdomsbefolkningen faller utenfor. Utadrettet arbeid kan tjene som inngangsport og døråpner til nødvendig hjelp. Williamson hevder videre at det er viktig å ha en felles forståelse av noen grunnleggende spørsmål. Tilpasset vår norske virkelighet kan disse spørsmålene oversettes som følger:

1. Når vi snakker om ungdom i risiko - hvem er det da vi mener? Og hvor mange er de?
2. Hva kjennetegner disse ungdommene? Snakker vi om en gruppe - eller flere? Hvilke?
3. Hva er det som gjør at disse ungdommene har havnet i en utsatt situasjon?
4. Hva er konsekvensen av sosial eksklusjon for deres liv, og for samfunnet?
5. Hvilke nye barrierer kan bygges for å motvirke at nye barn og unge blir sosialt ekskludert?
6. Uansett hva du gjør vil noen ungdommer falle utenfor. Hvordan gir vi disse en rettet mulighet?

HVORDAN KAN SPØRSMÅLENE BRUKES?

Vi har tidligere vært inne på hvilke prinsipper som bør være til stede dersom man skal lykkes med et godt utadrettet arbeid. Disse er delvis knyttet til egenskaper eller ferdigheter hos den enkelte arbeidstaker eller hjelper. Disse er viktige og nødvendige, men utadrettet arbeid dreier seg også om hvordan man kan tenke helhetlig og systematisk om arbeidet på tvers av tjenester. I mange kommuner det en utfordring å samarbeide og koordinere de gode kreftene som allerede finnes. Både praksis og forskning viser at tverretattlig og tverrfaglig arbeid er vanskelig å få til. Finnes det så noen gode og praktiske grep som kan lette dette arbeidet? Og kan spørsmålene fra Williamson hjelpe oss i dette?

En felles forståelse av de to første spørsmålene kan være nyttige i forsøk på å identifisere målgrupper for utadrettet arbeid. De øvrige spørsmålene peker videre i retning av lokalsamfunnets felles ansvar. Spørsmålene hjelper i den forstand at de tar sitt utgangspunkt i målgruppen, snarere enn i tjenester. Hvordan tjenester og lokalsamfunn for øvrig er organisert er naturligvis også betydningsfullt, men det kommer i andre rekke.

Erfaringer viser at enighet om målgruppe og problemforståelse gir et felles grunnlag og et bedre utgangspunkt for å finne hva den enkelte tjeneste eller etat kan bidra med for å avhjelpe problemet.

13. Les mer om disse metodene her: Olsen, T. (2007): Bordet fanger - Temakafé som samhandlingsform NF-arbeidsnotat 1005/2007. Kompetansesenter Rus, Oslo: Hva er Open Space-metoden? <http://www.rusinfo.no/openspace/openspacemetoden.html>

14. Williamson, Howard: "Vår moralske plikt" Intervju i Ungdom i risiko Konferansemagasin //2009. Les mer i Williamson, H (2008), Supporting young people in Europe (Volume 2), Strasbourg: Council of Europe Publishing

15. Janka i Follesø (2006) s.69

3.3 TIL SLUTT

Vi åpnet denne teksten med et håp om at både film og teksthefte kan brukes på ulike måter, og vi avslutter der vi begynte.

Ungdom er like forskjellig som oss voksne, og det finnes ingen standard metoder. For å kunne gi ungdom den hjelpen de trenger - også når de selv ikke oppsøker den - må både hode og hjerte tas i bruk. Det håper vi filmen og teksten kan bidra til - som inspirasjon heller enn som ferdig fasit.

I arbeid med mennesker har vi alltid noe nytt å lære. Få er eksperter, men alle kan bidra med noe. Vi avslutter med Janka som her snakker om sosialarbeidere, men sitatet kan romme mange flere:

*...det finnes mange sosialarbeidere som gjør en sinnsykt bra jobb! Å være sosialarbeider innebærer et stort ansvar, men det innebærer også muligheten til å redde et lite menneskes liv. Og det skjer! De skal vite at det ikke alltid er så mye som skal til, noen ganger er det de helt små tingene, som betyr forferdelig mye. Jeg ønsker for dem at de skal bli flinke til å bli stolt av den jobben de gjør. At de skal vite at de er med på å sette mange små, men viktige spor i barn og unge, som de kanskje ikke er klar over sjøl. De har gitt oss minner. Noen klemmer. Noen ord. Noen samtaler. Noe vi gjorde sammen. Som vi kan ta med oss videre.*¹⁵



LITTERATURLISTE

OG FORSLAG TIL VIDERE LESNING

- Bae, B. (1992): "Erkjennelse og anerkjennelse – en introduksjon" I: Bae og Waastad, J.E. *Erkjennelse og anerkjennelse: perspektiv på relasjoner* Oslo: Universitetsforlaget
- Barne- og likestillingsdepartementet (2009): Rapport Q1161 B *Oppsøkende og utadrettet arbeid overfor ungdom utenfor opplæring og arbeidsliv.*
- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2010): Eksempelsamling Q1167 *Veier tilbake til skole og jobb – eksempler fra arbeid med ungdom i 8 kommuner og bydeler*
- Beck, U. (1997): *Risiko og frihet* Oslo: Fagbokforlaget
- Bjørnebekk, R. og Bjørnebekk, G. (2009): "Alvorlige atferdsproblemer og antisosialitet" I: Hjermann, R. og Hånes, K. (red) (2009): *Barn i Oslo*: Universitetsforlaget
- Dahl Jacobsen, K. m.fl. (1982): "Fordelingspolitikkenes forvaltning." I *Sosiologi i dag*, nr. 3. Oslo: Novus
- Departementene (2007): Rundskriv Q-16/2007 *Forebyggende innsats for barn og unge,*
- Departementene (2009) G-0418 B *Regjeringens strategi for forebygging – Fellesskap, trygghet, utjevning,* utgitt av Justis- og politidepartementet
- Erdal, B. (red) (2006): *Ute inne Oppsøkende sosialt arbeid med ungdom* Oslo: Gyldendal Akademisk
- European Commission (2009): European Research on Youth http://ec.europa.eu/research/social-sciences/pdf/policy-review-youth_en.pdf
- Follesø, R. (2010): "Ungdom, risiko og anerkjennelse. Hvordan støtte vilje til endring?" I: *Tidsskrift for ungdomsforskning* 2010, 10(1): 73-87
- Follesø, R. (red) (2006): *Sammen om barnevern Enestående fortellinger, felles erfaringer* Oslo: Universitetsforlaget
- Grejs, O.T.(2009): *Evaluering av Prosjekt 16-23 i Re kommune. Om mestring og tett oppfølging, og hvilke muligheter en hånd å holde i kan gi* En undersøkelse i regi av Trygge lokalsamfunn og SLT i Re kommune
- Heiberg, A.N.(2009): "Livets overgangsfaser". I: *Psykisk helse for tjenesteapparatet*. HelseDirektoratet 2009
- HelseDirektoratet: *Fra bekymring til handling En veileder om tidlig intervensjon på rusområdet*
- Henningsen, E., Gotaas, N., Feiring, M. (2008): *Møter med ungdom i velferdsstatens frontlinje. Arbeidsmetoder, samarbeid og dokumentasjonspraksis i oppsøkende ungdomsarbeid*. NIBR-rapport 2008:2.
- Horneman, K.(1996) *De stygge andungene og hjelperne deres* Hovedoppgave i sosialt arbeid, Pogram for sosialt arbeid, NTNU
- http://www.helseDirektoratet.no/psykisk_helse_tjenesten/livets_overgangsfaser_587124
- Hylland Eriksen, T. NUPI: *hvorhenderdet.nupi.no/content/download/4607/.../hhd08_9Sikkerhet.pdf*
- Justis- og politidepartementet (2005): Handlingsplan G-0380 B *Sammen mot barne- og ungdomskriminalitet (2005-2008)*
- Kompetansesenter Rus, Oslo: *Hva er Open Space-metoden?* <http://www.rusinfo.no/openspace/openspacemetoden.html>

- Kristiansen, I. H. (2009): *Utsatte unge 17–23 år i overgangsfaser Underveisevaluering av utviklingsarbeidet* NOVA-notat nr 5/09.
- Larsen, E. (2006): "Barnevern som risiko og mulighet" I: Follesø (red) *Sammen om barnevern Enestående fortellinger, felles utfordringer* Oslo: Universitetsforlaget
- Lie, G. (1981): *Gatelangs*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Mevik, K. m.fl (2009): *I lag med ungdommer. Profesjonell og nær – i praktisk sosialt arbeid og forskning* Fontene Forskning 2/2009, Oslo s.29-40
- Møller, R. (2003) *Den gode hjelper i profil og prosess. Om dyktige miljøterapeuters kjennetegn og faglige utvikling*. Hovedoppgave i sosialt arbeid. Høgskolen i Oslo, Avdeling for økonomi, kommunal- og sosialfag.
- Nordahl, T., Gravrok, Ø, Knudsmoen, H., Larsen, T.M.B og Rørnes, K. (red.) (2006): *Forebyggende innsatser i skolen*. Utdanningsdirektoratet og Sosial- og helsedirektoratet
- Olsen, T. (2007): *Bordet fanger - Temakafé som samhandlingsform* NF-arbeidsnotat 1005/2007.
- Strømfors, G. (2006): "Oppsøkere som profesjonelle personligheter" I: Erdal, B. (red) *ute inne Oppsøkende sosialt arbeid med ungdom* Oslo: Gyldendal Akademisk
- Thrana, H.M., Anvik C.H., Bliksvær, T. og Handegård, T.L. (2009): *Hverdagsliv og drømmer for unge som står utenfor arbeid og skole*, Nordlandsforskning
- Uggerhøj, L. (1996): "Profesjonelle personligheter". I: Sandbæk, M. og Tveiten, G. (red.): *Sammen med familien*. Oslo: Kommuneforlaget
- Utekontakten i Bergen og Stiftelsen Bergensklinikkene (2007): *Evaluering av Hurtig kartlegging og handling* https://www.bergen.kommune.no/bk/multimedia/archive/00013/HKH_-_en_evaluerings_13568a.pdf
- Wang, Berge, Johnsen, Arnesen, Breivik, Hanssen, Jentoft og Skre (2007): "Psykjhjelpen på Tvibit: Psykologisk rådgivningstjeneste på ungdommens kulturhus i Tromsø" I: *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, Vol 44, nummer 3, 2007, side 247-253
- Williamson, H (2008), *Supporting young people in Europe* (Volume 2), Strasbourg: Council of Europe Publishing
- Williamson, H. *Vår moralske plikt* Intervju i Ungdom i risiko Konferansemagasin 2009.
- Aamodt, L.G (1997) "Relasjonens betydning i sosialt arbeid" I: Rappana Olsen, B og Bunkholdt, V. (red) *Barnevernet – mangfold og mening* Oslo: Tano Aschehoug



Utgitt av:
Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet

Offentlige institusjoner kan
bestille flere eksemplarer fra:
Departementenes servicesenter
Post og distribusjon
E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
www.publikasjoner.dep.no

Publikasjonskode: Q1178 B
Design, illustrasjon og layout: Motorfinger Design Studio
Trykk: Mediaprint 10/2010 – opplag 2500

